

Peter Bearman

The University of Chicago Press,
Chicago, 2005., 288 str.

DOORMEN

Valerio Baćak

 Peter Bearman pročelnik je Odsjeka za sociologiju Sveučilišta Columbia u New York Cityu i direktor Instituta za društvena i ekonomska istraživanja pri istom sveučilištu. Knjiga *Doormen* rezultat je Bearmanove suradnje s njegovim doktorandima koji su pohađali kolegij “Evaluacija dokaza”. U pripremi i izvedbi studije sudjelovalo je nekoliko desetaka studenata, a u metodološkom dodatku na kraju knjige on opisuje kako je izgledala organizacija rada i što znači organizirati kolegij koji se zasniva na kolektivnom terenskom radu. Više je razloga zašto su kao predmet istraživanja izabrani upravo vratari. Osim pragmatičnih razloga vezanih uz činjenicu da su na projektu radili studenti koji nisu smjeli biti izloženi osobnom riziku (tako, primjerice, ne bi bila pametna ideja da studenti odlaze u geta i pokušavaju provoditi dubinske intervjuje s članovima uličnih bandi), među razlozima koje Bearman navodi, najzanimljivijim se čini taj da bez obzira koju profesiju promatramo, ako to uradimo dovoljno dobro, otkrit ćemo djelovanje manjih društvenih obrazaca koji sačinjavaju veću društvenu strukturu unutar koje smo uklopljeni (*embedded*). Iako su ti obrasci partikularni, “oni mogu otkriti procese, dinamiku i modele koji mogu biti korisni za razumijevanje drugih okruženja i problema”. Uvod u knjigu započinje teorijskim poglavljem o dinamici interpersonalne bliskosti i socijalne distance, a njen se narativni razvoj nastavlja počevši od tumačenja procesa koji su na djelu prilikom zapošljavanja vratara te završava raspravom o njihovom sindikalnom organiziranju.

Iako rezidencijalni vratari smatraju da su do posla došli stjecajem prilika, Bearman pokazuje kako su te prilike rezultat društvene strukture koja je uvjetovana kanalima koje poslodavci i zaposlenici rabe kada se nalaze na tržištu rada. Ti su kanali određeni *neformalnim mrežama* poznanstva, srodstva i etničke pripadnosti koje nekim pojedincima omogućavaju lak pristup zaposlenju dok drugima predstavljaju nesavladive prepreke. S obzirom na obilježja posla, racionala zapošljavanja putem “jakih” i “slabih veza” (Granovetter) ima smisla jer su upravo osobne preporuke i poznanstva ona koja poslodavcu najčešće garantiraju da će dobiti pouzdanu osobu s kojom će stanari biti zadovoljni. Jedno od najvažnijih obilježja tog posla upravo je specifična priroda usluživanja stanara, a da bi to usluživanje bilo uspješno i da bi obje stranke bile zadovoljne, stanari se moraju osjećati posebnima, dok vratari moraju biti u stanju pružiti profesionalnu uslugu koja će za svakog klijenta biti posebna i oblikovana prema njegovim ili njenim preferencijama koje je vratar utvrdio i čak oblikovao tijekom vremena. Da bi se takva koordinacija postigla, i jedni i drugi koriste različite tehnike smanjivanja i razvlačenja socijalne distance koja postoji između ove dvije grupe i koja se, primjerice, očituje u njihovom načinu komunikacije. Naime, postoji strogo određen niz tema svakodnevnog razgovora (*small talk*) koje su u pravilu trivijalne, nikad osobne, teme poput vremena, sporta ili pak susjedstva. Na taj način vratari uspješno upravljaju socijalnom distancom i društvenim ulogama.

Bearman piše i o latentnom rasizmu među vratarima koji je zapravo posljedica profesionalnog obavljanja posla, a ne njihovih rasističkih stajališta.. Naime, velika većina stanara rezidencijalnih zgrada bogati su bijelci, a i bijelci su njihovi prijatelji, rodbina i kolege s posla. Stoga, kada se pred zgradom nađu osobe druge boje kože, posebice crne, vratari postaju sumnjičavi jer su svjesni da se njihovi klijenti rijetko ili nikada ne nalaze u takvom društvu. Imajući u vidu da je jedna od najvećih odgovornosti vrataru sigurnost zgrade, njihovo će ponašanje prema njima biti drugačije, odnosno manje ljubazno i neugodnije nego što bi bilo prema bijelim posjetiteljima.

Vratari su i jedna vrsta posrednika između stanara. Pošto stanari žele što više znati o svojim susjedima, a da se u isto vrijeme sazna što manje o njima, često će posegnuti za vratarom kao izvorom informacija jer je on osoba koja im te informacije može dati, dok u isto vrijeme mogu računati na diskreciju. Međutim, vratari se tada nalaze u nezavidnoj situaciji jer moraju manevrirati između stanara na način da svi budu zadovoljni i da steknu dojam da mogu imati povjerenje u njega, dok s druge strane ne smiju davati preosjetljive informacije da se nekome ne zamjere. Ta je situacija još jedan aspekt konstantnog povlačenja crte između bliskosti i distance koju vratari moraju kontrolirati da bi uspješno obavljali svoj posao.

Zanimljivo je vidjeti i kako se vratari odnose prema stanarima s obzirom na statusne razlike koje se uglavnom očituju u lobiju. Bearman ističe kako oni vratari koji su dugo u poslu razvijaju kvalitetne odnose sa stanarima i o njima nemaju loše mišljenje, dok oni vratari koji nisu zadovoljni sa svojim poslom iz bilo kojeg razloga, odnosno oni vratari koji svoj posao vide kao servilnu, a ne profesionalnu aktivnost, ostaju puno kraće u poslu i razvijaju antagonističke odnose prema stanarima doživljavajući ih

kao razmažene bogatune nesposobne da se sami brinu za sebe. Kod iskusnijih vrataru taj se antagonizam nikad ne očituje kolektivno, već individualno u slučaju kada se neki stanar ne ponaša u skladu s nepisanim pravilima ponašanja u lobiju. Tada će, primjerice, vratar “zaboraviti” uručiti poštu ili u ekstremnijim prilikama, neće spriječiti nju ili njega da uđe u stan kada njihov partner ima “ljubavnu posjetu”.

Između ostalog, Bearman se bavi i vrlo važnim događajem koji se odvija svake godine i putem kojeg stanari i vratari komuniciraju stavove i mišljenja o drugoj grupi. Radi se o božićnom bonusu koji predstavlja značajan dio vratarovog godišnjeg prihoda. U većim zgradama nerijetko se radi o svotama većim od pet tisuća dolara. Za stanare je to prilično stresan dio godine jer trebaju procijeniti koliko novaca trebaju dati stanaru u obliku nagrade ili napojnice za posao koji za njih obavljaju tijekom godine, a da ne budu među onima koji daju najmanje. Za koji će se iznos na kraju odlučiti ovisi o razgovorima sa susjedima. Vratari, međutim, taj bonus odbijaju shvatiti kao dio svoje godišnje plaće jer je to nagrada za dodatni posao koji u tekućoj godini obavljaju za stanare. No pritom ne rade razliku između stanara koji daju više ili manje novaca jer ne žele da se bonus shvati kao polog za nadolazeću godinu, već neposredno nakon Božića podižu razinu usluge za sve. U tom procesu bliskost koja se tijekom godine stvarala između stanara i vrataru putem dodatnih, posebnih usluga koje su vratari pružali stanarima ponovno se razvlači u socijalnu distancu da bi se potvrdio profesionalni odnos između dvije grupe.

Posljednje poglavlje u knjizi bavi se radničkim sindikatom koji je nadležan za rezidencijalne vratare u New York Cityu. Ta je lokalna sindikalna podružnica bila poznata po iznimnoj korumpiranosti koja je, međutim, omogućila vratarima da

postanu bliži sa stanarima što je u konačnici dovelo do svojevrsnog presedana u uslužnoj industriji jer bi vratari u slučaju štrajka pomogli stanarima da se skrbe za zgradu dok štrajk ne završi. Na taj bi si način osigurali podršku stanara nasuprot uprave zgrade i nastavili biti na usluzi svojim klijentima, njegujući odnos povjerenja od kojeg kasnije mogu profitirati. Time se zapravo stanari i vratari ujedinjuju protiv korumpiranog sindikata i škrte uprave. Ovo je samo još jedan primjer osobitosti radnog okruženja u kojem se nalaze vratari, a čije nam tumačenje mnogo može reći o načinu na koji se određene skupine radnika na neformalnoj, mikro razini izbere za sebe u naizgled nepovoljnim okolnostima.

Etnografija se dugo vremena razvija unutar sociologije i sve češće postaje metodološki okvir unutar kojeg se kombiniraju različite istraživačke tehnike i interpretativna nastojanja. Upravo iz te perspektive, knjiga *Doormen* predstavlja značajan pomak u sociološkoj etnografiji.

Njena najveća zasluga jest u tome što se sociološki modeli razvijeni u različitim istraživačkim domenama primjenjuju da bi se objasnili "gusto opisani" procesi koji se na svakodnevnoj razini odvijaju u radnoj okolini jedne strukovne grupacije- vratara. Ti se modeli protežu od analize društvenih mreža i fokusa na "slabe veze" da bi se objasnila dinamika zapošljavanja do modela kolektivne akcije kojima se tumači proces donošenja odluke stanara o visini božićnog bonusa. Proces koji su tu na djelu vrlo su često na djelu i u drugim društvenim okruženjima i situacijama (npr. dobivanje zaposlenja) čime objašnjenje društvenog života vratara doprinosi i objašnjenju života drugih društvenih skupina. Pritom ne čudi da se Bearman najčešće koristi uvidima iz analize društvenih mreža s obzirom da je Odsjek za sociologiju Sveučilišta Columbia središnje okupljalište autora koji razvijaju mrežni pristup društvenim fenomenima, poput Harrisona Whitea i Duncana Wattsa. ■

Jeff Manza i Christopher Uggen

Oxford University Press,
New York, 2006., 351 str.

LOCKED OUT. FELON DISENFRANCHISEMENT AND AMERICAN DEMOCRACY

Damir Šoh

Preko 5 milijuna odraslih građana SAD-a nema pravo glasa zato što su trenutno ili u prošlosti bili osuđeni za krivično djelo. Velika većina njih nije u zatvoru, dok većina bivših i sadašnjih osuđenika nisu osuđeni za nasilno djelo. Predstavljaju li važeći zakoni o oduzimanju prava glasa zatvorenicima prijetnju demokraciji u SAD-u? Kakav bi bio ishod predsjedničkih izbora 2000. godine, kada je George W. Bush odnio pobjedu zbog vrlo malog broja glasova u jednoj jedinoj

državi, da je nekima od građana kojima je zbog kršenja zakona u prošlosti oduzeto pravo glasa bio omogućen pristup glasačkim kutijama?

Suradnja autora ove opsežne studije počinje 1998. godine kada na vidjelo izlazi podatak da približno 4 milijuna građana nema pravo glasa zbog osude za kazneno djelo. Kako dosad nije postojalo niti jedno društveno-znanstveno istraživanje o ovome fenomenu u okviru političke sociologije i

kriminologije, Manza i Uggen, uz pomoć velikog broja suradnika, se prihvaćaju posla izrade ove studije s prvim prihvatljivim dokazima za poticanje reforme zakona koji reguliraju političku moć prekršitelja zakona. Pritom su istraživanja koja se mogu pronaći u ovoj knjizi čvrsto povezana kroz trostranu prizmu demokracije, građanstva i rase.

Budući da se zakoni o oduzimanju prava glasa zatvorenicima razlikuju od jedne do druge savezne države, analiza počinje pregledom njihovih intelektualnih temelja i povijesnih korijena počevši od zakona koji su se primjenjivali u gradovima-državama klasične Grčke, preko srednjovjekovnih pravnih sustava sve do zakonodavstva koje je danas na snazi. Kroz propitivanje nastanka zakona o oduzimanju prava glasa, kao i usponu univerzalnog prava glasa, autori metodički razvijenim nizom argumenata dolaze do zaključka kako u povijesti ne postoji primjer usporediv sa sadašnjim stanjem kaznenog zakonodavstva u SAD-u. Ovaj je argument posebice istaknut činjenicom da sve druge demokratske zemlje prijestupnicima koji nisu trenutno u zatvoru u pravilu omogućavaju pravo glasanja za izbor vladinih službenika koji kreiraju zakone prema kojima bi trebali živjeti. Detaljan opis političkih i zakonodavnih institucija SAD-a predstavlja vrijedan doprinos razumijevanju širenja zabrane prava glasa milijunima američkih građana koji se trenutno nalaze na slobodi, no za potpuniju sliku trenutnog stanja potrebno je uzeti u obzir isprepletenost rasnog pitanja i kaznenog pravosuđa. Široki povijesni pregled, pod svjetlom teorija o prihvaćanju i razvoju zakona o zabrani prava glasa zasnovanih na rasi, iznjedrio je sustavnu kvantitativnu analizu podataka o društvenim i političkim postavkama pojedinih saveznih država s obzirom na faktore koji utječu na razvoj njihovih kaznenih zakona. Dok su do 1840. godine samo četiri savezne države (Connecticut, Delaware, Ohio i Virginia)

usvojile ekstenzivne mjere zabrane glasa, prvi značajni val dogodio se u desetljećima koja su prethodila Američkom građanskom ratu. "Prva polovina 19. st. svjedočila je počecima prve svjetske masovne demokracije, iako su u većini država pravo glasa imali samo bijeli muškarci" (str. 50). Dok je u periodu od 1840. do 1865. narednih 16 država prihvatilo mjere zabrane glasa zatvorenika, naredni val slijedio je nakon građanskog rata, kada je od 1865. do 1900. još 19 država prihvatilo takve zakone. Početak primjene zakona zabrane glasa zatvorenicima podudara se sa širenjem prava glasa (muških bijelih) masa, s jedne strane, te širenjem i rastom kaznenog pravosuđa s druge strane. Dok je prije građanskog rata klasni faktor igrao važnu ulogu, nakon tog razdoblja dolazi do kompleksnog razvoja vezanog uz rasnu politiku koji ima znakovit utjecaj na kaznene zakone. Međutim, restrikcije u vidu prava glasa nisu pogađale samo građane crne boje kože, već i imigrante, siromašne, kao i urbanu radničku klasu. Rasna prijetnja, mjerena postotkom ne-bjelaca u državnim zatvorima, jasno je povezana s usvajanjem državnih zakona o zabrani glasa zatvorenicima. Kada se analiza usmjeri na bivše zatvorenike, također se utvrđuje pozitivan i značajan utjecaj na ne-bjelačku zatvorsku populaciju. Uzevši ova dva argumenta zajedno, analiza pokazuje snažnu i konzistentnu povezanost između rasne prijetnje i zakona koji ograničavaju pravo glasa optuženicima za krivično djelo. Prema tome, zabrana glasa zatvorenicima mora se promatrati kao jedna od mnogih posljedica specifične povijesti rasne politike u SAD-u, odnosno kao pravni instrument koji izravno i u najvećoj mjeri ograničava pravo glasa ne-bjelačkom stanovništvu. Podaci koji slijede potkrjepljuju ovu tvrdnju. Zatvori SAD-a trenutno "udomaćuju" preko 2 milijuna zatvorenika. Zatvorenička populacija nije ravnomjerno raspoređena u općoj populaciji, već je koncentracija visoka

u određenim subpopulacijama. Ako trenutni trend ostane nepromijenjen, oko 32% crnaca i 17% muških građana latinoameričkog podrijetla će tijekom svog života završiti u zatvoru, što će vrijediti za samo 6% bijelaca muškog spola.

Državni i federalni sudovi SAD-a optužili su 2002. godine preko 1,1 milijun građana za kaznena djela. Prekršaji vezani uz drogu čine skoro trećinu slučajeva, krađe, provale i prijevare daljnu trećinu, dok optužbe za nasilno djelo čine oko jedne petine ukupnih slučajeva. Zločini koji najviše brinu javnost, gdje spadaju ubojstva, silovanja i pljačke, čine jedva 8% sveukupnih prijestupa. Od tog broja 41% prijestupnika završilo je u federalnom zatvoru, 28% u državnom zatvoru, dok je ostatak osuđen na "izravnu uvjetnu slobodu". Bez obzira na vrstu prijestupa, optužbe su za posljedice imale gubitak prava glasa u skoro svim državama. Samo dvije savezne države, Maine i Vermont, trenutno dopuštaju svim prijestupnicima da glasuju, uključujući i one koji su trenutno u zatvoru. S druge strane, 13 država doživotno zabranjuje pravo glasa bivšim zatvorenicima. Između ovih ekstreme nalaze se ostale države s više ili manje restriktivnim kaznenim mjerama. Jasno je da veličina populacije sa zanjekanim pravom glasa u velikoj mjeri raste zbog činjenice da mnoge države automatski ne vraćaju pravo glasa zatvorenicima nakon što odrade svoju kaznu. Slika se usložnjava kada se u obzir uzme, recimo, pad broja nasilnih djela u razdoblju od 1991.-2003., dok broj optužnica raste. Dakle, vjerojatnost da se uhićenje pretvori u optužnicu značajno raste, uz podatak da optuženici služe sve dužu kaznu prije negoli budu pušteni na slobodu.

Ukratko, sjedinjenje sve većeg broja optužbi, dužih kazni, te promjenjive prirode prijestupa, posebno rasta optužbi vezanih uz zlouporabu droge, stavili su iza rešetaka više građana SAD-a nego ikad. Nagli rast populacije s oduzetim pravom glasa,

tvrdi autori, nije posljedica porasta stope kriminala, već se razlozi trebaju tražiti u ulozi društvenog i političkog izbora. "Mi biramo kažnjavati – i zabranjivati pravo glasa – iz drugih razloga, a ne radi društvene nužnosti" (str. 112).

Pitanje reintegracije bivših zatvorenika u lokalnu zajednicu rezultiralo je mnogim studijama dosad, no one su rijetko bile usmjerene na pravo glasa kao važan faktor za ponovno stjecanje statusa građanina. Iako većina prijestupnika zauzima marginalne društvene položaje i prije nego što uđe u kazneni sustav, rezultati dubinskih intervjua predstavljenih u ovoj studiji ukazuju na to da osuđenici izražavaju potrebu da postanu odgovorni radnici i aktivni građani u svojim zajednicama. Tomu, logično, ne mora biti tako za sve njih. Postojeće prepreke kao što su ograničenja pri pokušaju zaposlenja te gubitak roditeljskih prava dodatno otežavaju situaciju. Uz navedene formalne prepreke, na igranje uloge odgovornih građana također utječe i čitav niz neformalnih barijera, poput neprihvatanja bivših zatvorenika od strane njihovih obitelji, prijatelja i poznanika. Ako tome pridodamo i oduzimanje prava glasa koje rezultira nemogućnošću utjecaja na vladine dužnosnike koji kreiraju zakone prema kojima bi bivši prijestupnici trebali živjeti kako na lokalnoj tako i na državnoj razini, posebice s obzirom na neizbježnu stigmu "Ljudi koji se moraju pridržavati zakona i više nego drugi" kako bi dokazali da su vrijedni i punopravni građani, ne čudi veliki postotak neuspješnih pokušaja reintegracije i povratak u kriminal.

Autori daju neke preporuke za promjenu kaznenih zakona koja je nužna ako se želi utjecati na mjere koje reguliraju oduzimanje prava glasa. Kao kratkoročni cilj bivše zatvorenike trebalo bi informirati o njihovim demokratskim pravima i ohrabriti ih da glasuju. Ključna dugotrajna reforma, međutim, trebala bi sadržavati razmatranje svih glasačkih ograničenja za osuđenike

koji su izgubili pravo glasa. U posljednjih četrdeset godina mnoge savezne države su u određenoj mjeri ublažile trajanje zabrane glasovanja za bivše zatvorenike, no 13 država i dalje ima vrlo stroga ograničenja. U usporedbi s drugim demokratskim zemljama, SAD su u tom pogledu najrestriktivnija država na svijetu.

Iako omogućavanje prava glasa bivšim

(i sadašnjim) zatvorenicima samo po sebi možda i nije ključni faktor u rješavanju problema vezanih uz porast zatvoreničke populacije i njihovu uspješnu reintegraciju, Manza i Uggen daju čvrste empirijske dokaze kako njihovo isključivanje iz glasačkog procesa utječe na sve građane, što za posljedicu ima smanjenje legitimnosti demokratskog sustava. ■

Paul ten Have

Sage Publications,
London, 2004., 199 str.

UNDERSTANDING QUALITATIVE RESEARCH AND ETHNOMETHODOLOGY

Damir Šoh

Pitanjem kako je moguće kvalitativno društveno istraživanje autor nas navodi na glavnu temu ove knjige: promišljanje odnosa kvalitativnih metoda i etnometodologije. Kako etnometodologija u središtu interesa ima proučavanje kolektivne metodologije, odnosno metoda koje članovi kolektiva koriste kako bi pridali smisao svojim svakodnevnim aktivnostima, pobornici drugih škola kvalitativnih istraživanja nailaze na poteškoće pri razumijevanju uloge etnometodoloških istraživanja. S druge strane, etnometodolozi uvelike ignoriraju ono što drugi istraživači rade. Jedan od načina kako nadići takvu pat poziciju jest ponuditi opsežnu diskusiju o kvalitativnim metodama istraživanja iz etnometodološke perspektive, što ten Have pokušava učiniti nizom rasprava koje obuhvaćaju opis kvalitativnih metoda u društvenim istraživanjima, etnometodološke perspektive i njenih metoda, te načina provođenja etnometodoloških studija.

U prvom poglavlju, naslovljenom 'Kvalitativne metode u društvenim istraživanjima', nalazimo opis koncepta

knjige: 'Ova knjiga bavi se metodama, no ne nudi 'metodologiju'' (str. 1). Pritom jedini smisleni način promišljanja metoda, ako iz toga želimo izvući ikakvu korist, predstavlja njihovo promatranje kao heurističkih mogućnosti koje je potrebno prilagoditi lokalnim okolnostima i specifičnim ciljevima istraživanja. Prema tome, ne nudi se ispravan način provođenja istraživanja kojim ćemo doći do 'dobrih rezultata', već njihova objašnjenja (*account*) u etnometodološkom smislu.

Naredna poglavlja, 'Etnometodološka perspektiva' i 'Metode etnometodologije' nude opći pregled ove distinktivne perspektive i njenih osnovnih koncepata, te određenih strategija, odnosno stvarnih istraživačkih praksi koje su etnometodolozi koristili kako bi zdravorazumske elemente svakodnevnog života izdvojili kao fenomene po sebi. Rad Harolda Garfinkela, idejnog tvorca etnometodološkog pokreta, čini temelj povijesnog opisa pri čemu se autor fokusira na njegovo idejno zaleđe, kao i na istraživače s kojima je surađivao pri

formiranju svog specifičnog pristupa društvenim istraživanjima. Ovdje valja spomenuti najpoznatije među njima: Edwarda Rosea, Aarona Cicourela koji s vremenom razvija vlastiti pristup nazvan kognitivna sociologija, te Harveya Sacksa kao začetnika konverzacijske analize. Osnovni koncepti obrađeni su na način objašnjenja ključnih dijelova Garfinkelovih *Etnometodoloških studija* objavljenih 1967. godine. Tako se tematiziraju objašnjivost (*accountability*) i refleksivnost, indeksnost (*indexicality*), te metode članova društva kao njihov glavni predmet istraživanja. U pogledu samih metoda, odnosno istraživačkih praksi koje etnometodolozi koriste u istraživanju fenomena praksi pronalaženja smisla svakodnevnih aktivnosti, ten Have detaljno razmatra poznate Garfinkelove eksperimente loma, kao i razne vrste zapisa. Pošto etnometodolozi društvene činjenice smatraju praktičnim, tekućim, nikad dovršenim postignućem, Garfinkel svojim eksperimentima pokušava dotične prakse učiniti vidljivima, jer su one kao sastavni element uobičajenih situacija teško uočljive i neizbježno korištene u bilo kojoj istraživačkoj praksi. Jedna od tih praksi je i dokumentarna metoda interpretacije, koju Garfinkel iscrpno opisuje na empirijskim primjerima u 3. poglavlju svojih *Studija*. S druge strane, audio i video snimkama se stvaraju 'zarobljeni' podaci izvučeni iz životnog toka, što omogućava proučavanje fenomena koje je teško uočiti pri uobičajenom promatranju.

Intervju, prirodni dokumenti, etnografija i terenske metode, te kvalitativna analiza obrađuju se u zasebnim poglavljima kroz primjere njihove uporabe, snagu njihovih nalaza kao relevantnih dokaza, uz načine i intenzitet korištenja takvih dokaza u etnometodološkim pokušajima konstruiranja primjerene slike društvenog života. Pritom je autor koristeći etnometodološki vokabular, uz kompleksnu narav višeslojnog

tematiziranja navedenih kvalitativnih metoda, učinio praktično nemogućim skraćeni prikaz ovoga dijela knjige. No ipak, ova činjenica ne bi smjela obeshrabrili zainteresiranog čitatelja, posebice ako se u obzir uzmu glavne točke rasprave koje su izdvojene na koncu svakog poglavlja, čime se otvara prostor za olakšanu komunikaciju s tekstom.

Kako bi približio praksu etnometodoloških studija, ten Have predstavlja niz praktičnih aktivnosti, vježbi i strategija koje trebaju poslužiti kao izvor inspiracije za pokušaj njihove izvedbe. Opća je ideja svojevrsna senzibilizacija promatrača za određenu kvalitetu djelovanja koja se obično ne primjećuje. Instruirano slušanje ptičjeg pjeva, promatranje kretanja pješaka, sastavljanje komada namještaja prema naputku, samo su neki od primjera na kojima je moguće prakticirati takvo etnometodološki senzibilizirano promatranje.

Naposljetku, kao zaključak knjige slijede opće refleksije o odnosu kvantitativnih i kvalitativnih metoda s jedne strane, te etnometodoloških studija s druge strane. Situacija je prilično jasna s odnosom kvantitativne analize, koja svoje podatke tretira kao aproksimacije objektivnih 'društvenih činjenica', i etnometodologije koja tretira 'društvene činjenice' ne kao dane izvana, već kao postignute. Stvar je puno složenija kada se govori o odnosu kvalitativnih metoda i etnometodologije, jer široki raspon kvalitativnih istraživanja nije moguće odrediti sveobuhvatnom paradigmom. Točke dodirivanja variraju od jedne do druge kvalitativne metode, pri čemu se etnometodološke studije može odrediti kao jednu vrstu kvalitativnih istraživanja s posebno jakim interesom za proceduru. Složenost takve tvrdnje, prema mišljenju autora, posebno dolazi do izražaja radi nemogućnosti smještanja etnometodologije u postojeće znanstvene, filozofijske, epistemološke i moralne okvire.

Ova knjiga nastala je kao plod 30-godišnjeg rada Paula ten Havea, umirovljenog profesora Odsjeka za sociologiju i antropologiju Sveučilišta u Amsterdamu. Iako je pisana u obliku udžbenika, s jasno odijeljenim tematskim cjelinama koje prate sažeci i preporučena literatura, kompleksnost teme koju obrađuje iziskuje osnovno poznavanje kvalitativnih metoda istraživanja i etnometodologije. Međutim, jasan i

koncizan prikaz razvoja etnometodološke misli i osnovnih koncepata koji se koriste u toj tradiciji može poslužiti kao izvrsna podloga za razumijevanje izvornih etnometodoloških radova. Njena vrijednost također se nalazi u promišljanju etabliranih metoda istraživanja iz etnometodološke perspektive u smislu poticaja na propitivanje i korištenje manje konvencionalnih načina prikupljanja i analize podataka. ■

Harold Garfinkel

Rowman & Littlefield Publishers, Inc.,
London-Boulder-New York-Oxford, 2002., 299 str.

ETHNOMETHODOLOGY'S PROGRAM. WORKING OUT DURKHEIM'S APHORISM

Ivana Mijić

Od prvog objavljivanja *Studies in Ethnomethodology*, svojevrsnog manifesta etnometodološkog pokreta, prošlo je 35 godina. Tijekom ovog dugog razdoblja njegov autor, Harold Garfinkel, objavljuje članke, uređuje knjige svojih *istomišljenika*, drži predavanja te nastavlja razvijati svoje specifične teze i poglede na socijalne fenomene. *Studies* su te davne 1967. godine predstavljali radikalan zaokret u proučavanju društva. Analiza metoda koje ljudi koriste u svakodnevnom životu, odnosno načini na koje članovi kolektiva stvaraju i održavaju smisao poretka i inteligibilnosti društvenog života u svakodnevnim interakcijama, glavne su preokupacije etnometodologa od tada do danas. Pristup fenomenu svakodnevnog života kao *izvanrednom događaju* te potpuno zanemarivanje odnosno negiranje postojanja bilo kakvih makrofenomena još uvijek su ostale njihove distinktivne karakteristike.

U ova gotovo četiri desetljeća interesi za lokalne fenomene svojstvene specifičnom kontekstu kojima se uobičajena ili

konvencionalna sociologija ne bavi, ostaju glavna preokupacija u Garfinkelovim istraživanjima. Djelo pred nama *Ethnomethodology's Program. Working Out Durkheim's Aphorism*, izlazi 2002. godine i u njemu autor iznosi svoje viđenje suvremene sociologije te predlaže program koji bi trebao riješiti neke temeljne probleme koji se pojavljuju u sociološkim istraživanjima.

U prvim rečenicama prvog dijela knjige Garfinkel prepričava zgodu sa skupa ASA (*American Sociological Association*), kad mu je nakon ulaska u lift, na putu prema sobi, netko postavio pitanje: "Garfinkele što JE to etnometodologija?", odgovorio je: "Etnometodologija je rješavanje nekih vrlo besmislenih problema". Nakon izlaska iz lifta sinulo mu je da je trebao odgovoriti: "Etnometodologija je novo shvaćanje Durkheimovog životnog besmrtnog običnog društva, i to na takav način da se bavi nizom besmislenih problema".

Podnaslov *Etnometodološkog programa: Working Out Durkheim's Aphorism* u na-

čelu nije nešto što bi očekivali od novog manifesta. Garfinkel poseže za jednim od fundamentalnih mjesta u sociološkoj tradiciji, ne bi li njegovom reinterpetacijom još jače istaknuo novi put kojim želi usmjeliti interese sociologije odnosno etnometodologije. Durkheim je objektivnost socijalnih činjenica smatrao temeljnih principom društvenih znanosti. Garfinkel, u svom tumačenju, objektivnost tih činjenica vidi kao postignuće besmrtnog običnog društva i endogeni proizvod lokalnih poredaka.

Kao dobar prikaz njegovih razmišljanja, pogotovo neke tko se nije često susretao sa etnometodologijom i etnometodolozima, služi uvod urednice ove knjige Anne Warfield Rawls. Ona nam na 60-ak stranica donosi iscrpne biografske podatke iz razdoblja autorova studija i prikazuje početke oblikovanja njegovog specifičnog pristupa. Tako saznajemo s kim se Garfinkel družio te koji su kolegiji tijekom studija računovodstva na Sveučilištu Newark utjecali na kasniji razvoj njegovih ideja. Osim toga, donosi sažet prikaz glavnih odrednica etnometodologije od početaka 60-tih godina do novijih teza koje se iznose u nastavku ove knjige. Veći dio njenog uvoda posvećen je skraćeni prikazima poglavlja koja slijede što značajno olakšava čitanje i razumijevanje Garfinkelovih teško razumljivih ideja i razmišljanja, kako zbog stila pisanja tako i zbog samog sadržaja. Na kraju uvoda, Anne W. Rawls iznosi svoje viđenje odnosa sociologije i etnometodologije odnosno nastoji objasniti kakve implikacije ima etnometodologija za glavnu struju sociološkog mišljenja.

Teze koje nam u ovoj knjizi izlaže Harold Garfinkel gotovo u potpunosti odbacuju suvremenu sociologiju tj. on se kategorički ograđuje od "the worldwide social science movement" kako naziva neetnometodološki dio znanstvenika koji proučavaju društvo. Na samom početku,

u uvodu, objašnjava i argumentira svoje viđenje odnosa etnometodologije i sociologije. Etnometodološke metode (EM) suprotstavljaju se formalnoj analizi (FA) koja, prema njegovom mišljenju, samo prividno proučava socijalne činjenice kao objektivnu realnost. Tako se, između ostalog, osvrnuo na Parsonsov rad i njegovu interpretaciju Durkheima gdje su se socijalne činjenice pretvorile u operacionalizirajuće koncepte koji se koriste za mjerenje funkcionalnih odnosa između različitih socijalnih institucija i normativnih vrijednosti.

Knjiga je podijeljena u dva dijela. Prvi dio je naslovljen *What is ethnomethodology?* i predstavlja adaptaciju Garfinkelovih najznačajnijih radova koji su nastali u razdoblju od 1988. do 1996. godine. Kroz pet poglavlja prvog dijela (*The Central Claims of Ethnomethodology; EM Studies and Their Formal Analytic Alternates; Rendering Theorems; Tutorial Problems; Ethnomethodological Policies and Methods*) izneseni su novi pogledi na etnometodologiju, njene tvrdnje, metode, probleme odnosno pretpostavljeni razvoj. Na samom početku daje pregled cijele knjige i radi razliku između onog što naziva formalna analiza odnosno tradicionalnih, uobičajenih oblika analize u sociologiji i etnometodologije. Izjednačavanje metoda koje sociolozi koriste u proučavanju društva s metodama koje ljudi/laici koriste u svakodnevnom životu, tzv. metodološki monizam, ponovno dolazi do izražaja u njegovim razmatranjima suvremene sociološke metodologije. Između ostalog osvrće se i na čestu kritiku da u svom radu zanemaruje problematiku društvenog poretka, naglašavajući da ga zaista ne zanima tradicionalno shvaćen fenomen društvenog poretka formalnih institucija i pravila, ali da je društveni poredak per se u fokusu njegovih interesa. Smatra da se pojedinosti društvenog poretka trebaju empirijski proučavati bez konceptualnog

odnosno teoretskog posredovanja.

Drugi dio knjige nosi naslov *Instructed actions*. U ovom dijelu, kroz četiri poglavlja (*Instructions and Instructed Actions; A Study of the Work of Teaching Undergraduate Chemistry in Lecture Format; Autochthonous Order Properties of Formatted Queues; An Ethnomethodological Study of the Work of Galileo's Inclined Plane Demonstration of the Real Motion of Free Falling Bodies*) bavi se analizom specifičnih slučajeva kojima nastoji rasvijetliti temeljne postavke iznesene u prvom dijelu knjige. No, njegove analize kao da stvari čine još nejasnijima i apstraktnijima. Ta nerazumljivost proizlazi iz problematičnog stava da se o temeljnim fenomenima poretka ne može ništa reći na nikakav uobičajen način odnosno da te fenomene mogu istraživati jedino oni koji izravno poznaju lokalne, specifične metode

njihove proizvodnje u određenoj situaciji.

Garfinkel u svojoj novoj knjizi još jednom i još radikalnije nego u prvom manifestu, poziva na napuštanje uobičajenih metoda sociološke analize i zalaže se za "povratak" na proučavanje *temeljnih fenomena poretka* koji se mogu pronaći samo u naoko banalnim, lokalnim, svakodnevnim specifičnim situacijama.

Kroz dugo razdoblje od sedam desetljeća, na osebujan način analizira društveni život i iako je tijekom sedamdesetih godina imao kulturni status, pogotovo među znanstvenicima na Zapadnoj obali SAD-a, njegova razmišljanja predmet su interesa uglavnom marginalizirane skupine simpatizera i sljedbenika. Osim zbog beskompromisnog odbacivanja cjelokupne sociološke tradicije, razlog za takvu percepciju zasigurno je i njegov nerazumljivi stil pisanja. ■

Milan Mesić

Školska knjiga,
Zagreb, 2006., 435 str.

MULTIKULTURALIZAM. DRUŠTVENI I TEORIJSKI IZAZOVI

Jelena Ostojić

Problem multikulturalizma uvelike je prisutan u s vim modernim državama i sve ga je teže ignorirati. Multikulturalizam predstavlja svojevrstni odgovor postojećim i nadolazećim društvenim okolnostima što je dovoljan razlog da se ozbiljno sagledaju njegove teorijske pretpostavke, ali i praktična primjena. Javnu raspravu o multikulturalizmu i njegovom sagledavanju u hrvatskom kontekstu potaknula je knjiga Milana Mesića "Multikulturalizam. Društveni i teorijski izazovi". Iako se teme obrađene u knjizi ne odnose na Hrvatsku u istoj mjeri kao na druge visokorazvijene zemlje Zapada, lako je primijetiti da se i hrvatska

društvena realnost mijenja i da se sve više može promatrati u kontekstu globalizacije.

Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi dio knjige, koji ujedno predstavlja i uvodna razmatranja o temi, daje općenite smjernice i različita shvaćanja multikulturalizama. Pruža se pregled preteča multikulturalizma, opis okolnosti u kojima nastaje te pokušaj određivanja i definiranja pojma što postavlja okvire unutar kojih možemo pratiti rasprave koje se vode na tu temu. Poseban izazov predstavlja sređivanje zbrke oko termina "multikulturalizam" i njegovih pridjevskih izvedenica koje često unose konfuziju u raspravu jer, kako sam autor uviđa, "čini

se da se kritičari multikulturalizma mogu ipak lakše složiti oko određenja njegovog pojma, nego njegovi zagovornici". U prvom dijelu knjige napravljen je i iscrpan prikaz istaknutih teoretičara (Taylor, Kymlicka, Parekh i Young), zatim rasprava koja obuhvaća pregled kritike i odgovora koji su prvenstveno upućeni najistaknutijem lijevom kritičaru multikulturalizma, Brianu Barryju.

Drugi dio knjige obuhvaća ključne pojmove i teme. Budući da je u knjizi naglašeno da će se pojam multikulturalizma obrađivati u njegovom najširem smislu, ovdje nalazimo širok dijapazon iznimno aktualnih i relevantnih tema od kojih bih posebno izdvojila sljedeće.

Značajno mjesto unutar rasprava u knjizi zauzima problem kulture čiji sadržaji čine konstitutivni element u izgradnji identiteta i teško ju je zato ignorirati. Unatoč različitim shvaćanjima kulture, novi društveni izazovi nameću i potrebu za novim konceptima unutar kojih je lakše pratiti suvremene društvene procese u vidu kulturnih mijena i prožimanja. Zato autor pojašnjava pojam *hibridnosti* ili *hibridizaciju* kultura kojim se često označavaju novi pristupi kulturi općenito.

Pitanje rase i etničke kategorizacije unutar multikulturalističkih rasprava zauzima značajno mjesto. Napokon, jasno je da je biološka kategorija rase samo konstrukt ili, kako primjećuje J. S. Mill, pojam ako je izmišljen ne mora nužno značiti objektivno postojeći entitet. Pa kao prilog toj raspravi navodi se činjenica da unatoč evidentnoj razlici između muškaraca i žena, noviji nalazi genetike pokazuju da mogu postojati veće razlike unutar spolova nego između njih, te da bez obzira na različitosti sve osobe imaju istih 98 posto gena. Imajući u vidu mnoge zablude o rasnoj podjeli, autor ističe da je korektnije govoriti o *rasiziranim* skupinama jer je rasa posljedica rasizma, a ne obratno.

Kako se može oblikovati povjerenje u situaciji kulturne različitosti - pita se Papastergiadis i smatra to ključnim pitanjem multikulturalizma. Kako se mogu izbjeći opasnosti stvaranja primjerice nacionalnih identiteta imajući u vidu da oni postoje isključivo u odnosu na *druge*? Identitet se treba konstituirati na aspektima zajednice koje dijele svi državljani i treba dopustiti višestruke identitete bez osude za podijeljenu lojalnost, smatra Mesić.

Razumljivo je da se unutar ovih rasprava otvara i pitanje građansko-državljskih prava koja se tiču najviše migranata i kao odgovor se nudi proširenje koncepta građanstva na manjine isključene po rasnoj i etničkoj osnovi.

Posebno zanimljivo je prikazan odnos multikulturalizma i feminizma. Unutar feminizma, kritike ovom teorijskom konceptu mogu se podijeliti na tri vrste, kako primjećuje Herr. Prva se odnosi na prikriivanje materijalne deprivacije, eksploatacije i ekonomske marginalizacije po cijenu priznavanja kulturne različitosti kao najvažnijeg pitanja socijalne pravde, a čija je najpoznatija zastupnica Nancy Fraser. Druga kritika je usmjerena na *politiku identiteta* koja je, ovisno o određenju multikulturalizma, naglašava autor, više ili manje šira od njegovih okvira. Najveću pažnju ima, međutim, treća vrsta feminističke kritike koja prigovara multikulturalistima da "u svojim zalaganjima za grupna prava (...) potkopavaju dostignuća emancipacije žena na Zapadu", misleći pri tome i to da "se usmjeruje na pravdu među grupama, ignorirajući pravdu unutar njih". Obrana od prve vrste feminističke kritike svodi se na ukazivanje razlike između kulturne i ekonomske razine društvene stvarnosti, kako ističe Herr. Pri tom se misli na neistovrsnost između kulturno degradiranih i ekonomski obespravljenih, koliko god preklapanja između tih skupina mogu postojati. Druga feministička kritika glede esencijaliziranja

kulturnih identiteta odbacuje se zbog spoznaje da se socijalna nepravda trpi i zbog svoje rodne pozicije koju dijele sve žene, ali i po rasnoj ili etničkoj osnovi. Feministička kritika koja se odnosi na autonomiju grupe i isticanje grupnih nauštrb individualnih prava, manjkava je jer ne uviđa da je to isto temeljno ograničenje liberalizma za koje i feminizam kao lijek predlaže posebna grupna prava, ali samo u slučaju žena. Model koji kombinira pravdu temeljenu na individualnim pravima i jednakosti za sve uz protutežu nepravdi koju bi država mogla nanijeti manjinskim grupama jest model za koji se autor zalaže. Bojazan Susan Okin "da bi sadašnja pomodna pozornost na multikulturalizam mogla zamagliti stariju borbu za rodnu jednakost" može važiti za neke multikulturaliste kao što se nekim feministkinjama može pripisati sljepoća na kulturne razlike, ističe autor. Na kraju ove rasprave Mesić ukazuje na korisnost kritike koju iznose feministkinje glede opasnosti multikulturalizma, posebno onih koje se odnose na grupna prava i eventualno priznavanje ekstremnih kulturnih praksi, ali i "staru prosvjetiteljsku zamku univerzaliziranja svoje socijalne lokacije, interesa i pogleda na sve žene, ignorirajući

različita rasna, klasna i kulturna iskustva manjinskih žena koje, naime, upravo zbog njih legitimno teže (i zapravo su prisiljene) mobilizirati se oko svojih kulturnih identiteta, u čemu im se multikulturalizam nadaje prirodnim saveznikom".

Zbog složenosti tema koje ulaze u ovu problematiku te odluci autora da ih u ovom opsegu obuhvati, možemo reći je "Multikulturalizam. Društveni i teorijski izazovi" nezaobilazno djelo u ovom području. Unatoč različitim stavovima, svijest o multikulturalističkom karakteru društava, bar kada je riječ o razvijenim društvima, ne može se ignorirati. Imajući to u vidu, teško je govoriti o jednostavnim i nedvosmislenim rješenjima, pa tako i unutar multikulturalističkih odgovora na različite društvene izazove ostaje prostora za promišljanje i stalno preispitivanje. Stoga ostaje nada da će se u hrvatskom društvu rasprava na ovu temu dalje razvijati i pratiti slijed društvenih promjena koje nas očekuju, a ne treba posebno naglašavati da će ovo djelo odigrati važnu ulogu u razjašnjavanju problematike multikulturalizma te poslužiti i kao praktičan vodič kroz probleme suvremenog društva. ■

Anthony Giddens

Klub studenata sociologije Diskrepancija i
Naklada Jesenski i Turk,
Zagreb, 2005., 110 str.

ODBJEGLI SVIJET. KAKO GLOBALIZACIJA OBLIKUJE NAŠE ŽIVOTE

Tihana Jelača

Giddensov "Odbjegli svijet" prva je knjiga odabrana u izdanju biblioteke *Diskrepancija* koju je pokrenuo istoimeni studentski klub u suradnji s nakladom Jesenski i Turk. Ova knjižica kroz pet cjeli-

na uvodi u pojam globalizacije i njegove implikacije i posljedice koje ima za društvo u kojem se razvija. Njezin autor danas je jedan od vodećih svjetskih sociologa, a ovim je radom o navedenoj tematici

dao sažet, ali dovoljno iscrpan prikaz njenih osnovnih manifestacija. Pritom je nastojao ne zapostaviti niti jedan od aspekata klasificirajući ih kao ekonomske, demokratske, tradicionalne, institucionalne i rizične. Obuhvatio je okolnosti i uvjete, institucije i sustave koji su potpomogli razvoju globalizacije suvremenih društava, analizirao i komparirao novonastale promjene i nagovijestio budućnost svijeta u globalizaciji.

Giddens je danas jedan od najčešće citiranih autora spomenute tematike zbog gotovo pionirskih analiza i definicija transformativnih društvenih pojava u svijetu; njegov stil se ne bazira na predviđanju nego deskripciji promjena koje su se već dogodile. Ova teza vidljiva je iz prijevoda naslova, "Odbjegli svijet" - svijet koji je već "izmaknuo" i za sobom ostavio drugačije situacije i odnose. Ono što se može učiniti problematičnim ovdje jest da se autor oslanja na analizu transformacije od na primjer, polazne točke A do završne točke B, no za globalizaciju koja se sama po sebi svakodnevno rapidno širi itekako je bitan vremenski kontekst. Prema tome, zaključke i definicije ovog djela ne bismo trebali uzeti zdravo za gotovo već ih promatrati u vremenu iz kojeg su proizašle, dakle kraj 20. stoljeća. Bitno je imati na umu glavni moment društva u globalizaciji - transformativnost, kako nam to uostalom i sam autor sugerira.

U uvodnom poglavlju naslovljenom praktično "globalizacija" Giddens navodi nekoliko događaja iz novije svjetske povijesti. Njegova metoda je vrlo jednostavna - deskriptivnom analizom on dolazi do zaključaka i definicija o promjenama koje su zatekle svjetsko društvo. Na isti način koncipirana su i preostala poglavlja. Zanimljive su komparacije različitih etapa ljudskog društva u kulturama kroz povijest (tradicionalna društva, Rimsko carstvo, srednji vijek, prosvjetiteljstvo i dr.) iz kojih se

uzimaju pojedini jezgroviti primjeri i koriste kao potkrepa transformativnosti društvenih institucija. Giddensov je cilj pokazati utjecaj globalne kulture na svakodnevnicu. Navodeći suvremene društvene fenomene koji su rezultat globalizacije služi se naoko prilično banalnim, ali vrlo živim i svakodnevnim primjerom: "Kada nam je lice Nelsona Mandele poznatije od lica našeg prvog susjeda, moramo zaključiti da se nešto izmijenilo u prirodi našeg svakodnevnog iskustva" (str. 33).

Drugo poglavlje raspravlja o riziku, tretirajući ga kao nešto pozitivno. Rizično društvo je ono orijentirano na budućnost, na ulaganja, na investicije, dakle to je društvo budućnosti - globalno društvo. Rizik je ta dinamika koja pokreće promjene, a Giddens ovdje uvodi dva termina: *external risk* (vanjski rizik) i *manufactured risk* (proizvedeni rizik). Zbog ovih, ali i drugih termina, ovaj je autor danas tako često citiran (vrlo često se koristi i njegov termin *shell institutions*, tzv. institucije ljuštore kojima se bavi u poglavlju o obitelji).

Poglavlje o tradiciji je predmet najiscrpnijeg argumentiranja u djelu. Primjer sa škotskom narodnom nošnjom poslužio je kao argument u prilog tomu da su tradicije izumljene, da uvijek sadržavaju moć u svrhu legitimnosti nekog vladara i prema tome evoluiraju. Kroz cijelo poglavlje sreću se zanimljivi navodi iz različitih povijesnih epoha i društvenih sustava u svrhu prikaza odnosa tradicija i moći. Sljedeće poglavlje govori o obitelji i nadopunjava ono o tradiciji sa sličnim analizama promjena fundamentalnih institucija u društvu. Demokracija je naziv posljednjeg poglavlja, čime se i zaključuje cijela rasprava tezom kako su jake demokratske institucije naprosto nužne ovom odbjeglom svijetu u kojem se nalazimo.

Ono čime nas "Odbjegli svijet" osim formata i preglednosti privlači sigurno je i način prezentacije samog pojma, a to je

utjecaj na našu svakodnevnicu. Time ova knjižica prelazi granice samo akademske publike i čitatelje nalazi u širokom krugu svih onih koje će zanimati inicijalne točke prevlasti globalizacije. Ključ je u tim točkama prijelaza, momentima i periodima; to je ono što je krucijalno za ovo djelo, a intrigirajuće za sve potencijalne čitatelje.

Danas gledano moglo bi se reći da kroz cijeli rad Giddens progurava svojevrsno "globalno mišljenje" o globalizaciji. Naime, njegove analize kroz par godina već su se isprofilirale putem masovnih medija koji najviše utječu na formiranje javnog mnijenja laika o stanju svjetskog društva. Većina tvrdnji koje susrećemo u djelu učinit će nam se poznata, kao da smo ih više puta čuli. Na primjer, tvrdnja da je zapadnjačka politika izvor siromaštva i nerazvijenosti, eksploatacija bogatih zemalja nad zemljama trećeg svijeta, razvoj tehnologije i komunikacije kao preduvjet razvoju globalizacije, tradicije koje su pod pritiskom i odupiru se jačanjem lokalnih identiteta, neophodnost masovnih prosvjeda i rad nevladinih organizacija. Građani današnjeg "globalnog svijeta" svakodnevno su bombardirani iz medija upravo tim osnovnim tezama, samim okosnicama ovog djela. No samo okosnicama, jer definiranje i zaključci su ono što jednom čitatelju "Odbjeglog svijeta" za razliku od nekog prosječnog stanovnika "globalnog svijeta" daje objašnjenja i moguće razloge zašto je taj svijet takav kakav jest. Giddens pojašnjava da oni koji smatraju da velike korpora-

cije vladaju svijetom, ipak preuveličavaju jer nacije su te koje kontroliraju teritorij, uspostavljaju zakonske okvire i nadziru vojnu moć, a ne korporacije. U tome leži pristupačnost ovog djela i za ne-akademsko čitateljstvo, za široko, globalno čitateljstvo kao što je širok i sam pojam globalizacije. Međutim, takav pristup ne ostavlja previše mjesta produbljivanju tematike, a time i inovativnosti definiranja pa mu se može prigovoriti za neoriginalnost. No na tu stranu će stati većinom sociološka publika željna novih ili bar drugačijih uvida o utjecajima globalizacije na naše živote. Treba uzeti o obzir okvir u kojem se preispituje pojam, koji je ovdje nominalan, sistematičan i eksplanatoran prije svega.

Cjelokupni zaključak Giddens je zaokružio u pomalo neizvjesnom, čak zabrinutom tonu koji se osjeća i kroz rad. Nitko, pa ni on, ne može predvidjeti događaje koje nam donosi globalizacija. Međutim, ako se vratimo na početak knjige, ovakav kraj nam se može učiniti nešto optimističnijim: "Svijet je u žurbi i približava se svome kraju – riječi su propovjedi stanovitog nadbiskupa Wulfstana održanoj u Yorku 1014. godine (str. 25)." Svijet se dakle, nikad neće moći predvidjeti jer se ionako stalno mijenja i preoblikuje. To je njegova temeljna karakteristika u vremenu i prostoru. Pa onda, čemu uopće nagađati i zabrinjavati se kada smo svi ionako svakodnevno sudionici jednog konstantnog transformativnog procesa. ■